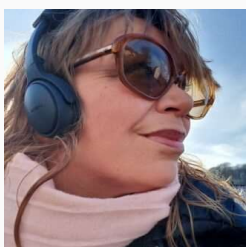

Kunst, kærlighed og livsnerve – Wassmos nye roman Mit menneske undersøger om kærligheden er forenelig med kunsten

Herbjørg Wassmo. Foto: Rolf M. Aagaard

Inger Tejlgaard Olesen Ravn 21.05.2022

BØGER // ANMELDELSE – Herbjørg Wassmos veldrejede roman om et livslangt kærlighedsforhold lader sig læse let, enkelt og overfladisk. Men der er også gods i den. Forfatteren forfører os med en uskyldig lethed og bevidste litterære greb igennem romanen, der stiller eksistentielle spørgsmål ved menneskets muligheder for sameksistens og selvrealisering. Og henimod bogens slutning giver Wassmo os et relevant svar, skriver Inger Tejlgaard Olesen Ravn.

Mit menneske

Forfatter: Herbjørg Wassmo

Forlag: Lindhardt & Ringhoff. 458 sider. Oversat af Anne Matthiesen. Udkom d. 12. maj 2022.

En del af mig kunne godt tænke mig at gøre oprør mod de ”stærke kvinderoller”, der er blevet et varemærke for forfattere af den snart 80-årige Herbjørg Wassmos køn og generation.

Det har noget med et aldrig realiseret oprør mod min egen mor at gøre, selvfølgelig, og mod alt det rod, disse stærke, men også stærkt selvoptagede kvinderoller har bragt med sig for os andre. Er det ikke på tide, at få det klaret, overstået, færdig, bum, og så videre i programmet?

Jo, sikkert, men det bliver altså ikke nu, ikke her, ikke i denne omgang.

Jeg læser Herbjørg Wassmos nye roman *Mit menneske* som det, den er: En veldrejet roman, der undersøger forholdet mellem kærlighed, kunst og livsnerve, og sådan en roman skal have sit, uanset mine underliggende passivt-aggressive fortrædeligheder.

Veltipas og selvtilfreds. Eller?

Foromtalen præsenterer *Mit menneske* som "historien om to mennesker og deres livslange kærlighed, på godt og ondt." Det skal nævnes, at kærligheden først bliver aktualiseret, da de to hovedpersoner, Gorm og Rut, er omkring de 40 år, de er begge etablerede, deres afkom er andetsteds, de har kun ansvar for sig selv. Indtil da har deres tiltrækning manifesteret sig som tilfældige møder, der lejlighedsvist har placeret dem i hinandens synsfelt.

Romanen starter i 1984 og slutter i 2019. Kapitel for kapitel skifter den indre synsvinkel i fortællingen: Først følger man Gorm, så Rut, osv. Der er delvist overlap, dvs. nogle begivenheder fortælles først fra den ene synsvinkel, så fra den anden. Der er krise og kaos i begges liv i starten, men hurtigt finder de hinanden i tryk-tosomhed. Romanen begynder altså med den lykkelige slutning.

Den indre synsvinkel til trods bevarer Wassmo en florlet distance til sine personer, og efter det indledende kaos, personerne befinder sig i, gnaver det lidt i mig, læseren: Jeg vil ind i de mennesker, hvis tanker jeg følger. Jeg vil mærke dem. Og det gør jeg ikke, jeg forbliver lidt på afstand af personerne. Jeg registrerer deres opture og nedture uden at blive revet rigtigt med.

Den Thomas Mann-fikserede Gorm (han er selv arvtager af et Buddenbrook-imperium) reflekterer på et tidspunkt over forholdet mellem virkelighed og kunst og skriver endda et essay om det:

"Ofte syntes han, at han havde hørt og set alting før [...] I essayet "*Kan tryghed fostre god kunst?*" havde han provokeret kunstnere og kulturfolk over hele linjen. Hans udgangspunkt var at drøfte, hvordan litteratur afspejler menneskene og virkeligheden i den skrivendes verden." (s. 343-344)

Det er den slags tryghed, Rut og Gorm befinder sig i, og den tager karakter af kunstnerisk krise for dem hver især, som om lykken bærer en art uvirkelighed og søvngængeradfærd med sig.

Herbjørg Wassmo var lærer, før hun blev forfatter.

Hendes forfatterskab tæller nu 21 titler. Foto: Rolf M. Aagaard

Rent fortælleteknisk bliver den hos Wassmo *indlejrede distance* til det trygge liv en forudsætning for, at afslutningen antager karakter af intens revitalisering og dramatisk kunstnerisk *realisering*.

Wassmos værk afspejler altså Gorms refleksioner i værket. Eller ... det må jo være omvendt. Ikk’?

Og det er en af Wassmos forcer: Ja, hendes tekst lader sig læse let, enkelt og overfladisk, som kiosklitteratur (som en mandlig anmelder engang skrev om hende), men det er ikke banalt, det er langt strammere konstrueret end som så. Det er en forfatter, der forfører med en uskyldig lethed, som dækker over en solid jernstruktur.

Bag det forhold, Gorm og Rut har til hinanden – et forhold, der er præget af åbenhed og ærlighed, også når det gør ondt – gemmer hver af dem på noget andet, noget mere. I begyndelsen af romanen får vi skitseret deres baggrunde, og vi ser den indre knude af uforløst vrede, begær og sorg, som de gemmer bort for at kunne indgå i et forhold til den anden. De vil hinanden, de vil kærligheden.

Selvom Gorm og Rut deler hovedrolleværdigheden, er det atter den stærke, selvforvaltende kvinde, der bærer heltindeværdigheden

Projektet lykkes så godt, at vi følger deres boligmagasinslykke de næste 30 år (og ca. 200 sider). Der er penge på kontoen. Der er succesfulde udstillinger til Rut. Der er en sent påbegyndt akademisk karriere efterfulgt af et succesfuldt forfatterskab til Gorm. Der er et byhus i indre Oslo på Inkognitogade med tårnværelse og plads til Ruts atelier, en hybel til Gorms forfatterskab på Sorgenfrigade, et idyllisk sommerhus uden for Oslo med privat strand og motorbåd. Der er romantiske storbyrejser, vin i glassene, et – ved lykkens sammentræf – fælles barnebarn, en omhyggeligt iscenesat storfamiliejul, hvor idyllen kun forstærkes af et kort indslag af den fordrukne ekskone og hendes nye, endnu mere fordrukne mand. Der er dækket op med nedarvet musselmalet fra Royal Copenhagen.

Bevares, der er også en mor og senere en far, der dør, en operation med fjernelse af underlivet, der er grå hår og rynker, der er unge og truende smukke fans, men alt i alt: Som forskellige liv nu leves, ville dette liv gå rent ind hos Alf og damerne.

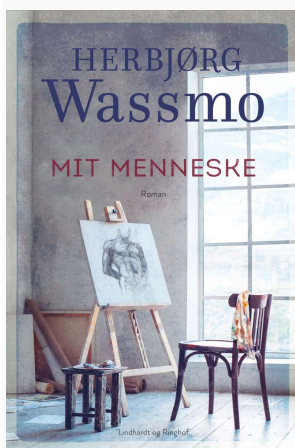
Og så parallelt med det fælles liv bærer de alligevel hver især på et grundsår, der definerer deres egentlige selv. Hvor et sådant grundsår traditionelt fører til en forelskelse i en anden, der modsvarer og – måske – forløser det, så forholder det sig anderledes for parret: De bevarer det hver for sig som en indre kerne af uforløst stræben, der søger sin udfoldelse i kunsten. De er kunstnere.

Knuden i underlivet

Og det er den egentlige fortælling, nerven i bogens underliv. For Gorms vedkommende udgøres grundsåret af forholdet til storesøsteren, Marianne, der begår selvmord, mens han er på kærlighedsferie i Paris med Rut.

Søsteren forklarer i sit afskedsbrev til ham, at hendes selvmord skyldes hendes begær efter ham. Vi erindrer, at han helt i starten af bogen tøver, før han sætter sig i hendes seng, bemærkningen om, at det er, som det var ”engang”, altså en undertrykt, men dog erkendt incestuøs tiltrækning mellem dem.

Han vil skrive om kærligheden, tiltrækningen, skammen, men med Mariannes stemme ikke sin egen, det skal være en hyldest til hendes kompromisløse ærlighed. Romanen igennem er det den stemme, han prøver at skrive frem. Bag søsteren aner vi en tidligt afdød moder, der ikke formåede at give sine børn omsorg og nærhed, og en far, der var ren form.

For Ruts vedkommende er såret det forhold, hun afslutter til sin agent, elsker og dæmon, den i Berlin bosiddende galleriejer August Gabe, AG, i starten af bogen. Også Rut bærer en arv fra barndommen i form af en strengt religiøs fader og et skyldkompleks over den retarderede tvillingebrors tragiske og tidlige død. AG har tilsyneladende ageret faderssubstitut på godt og ondt.

Alligevel fornemmer vi, læserne, at AG ikke er væk. Selvom Rut tænker på sig selv som offer og ung, naiv, forført og udnyttet kunstnerinde og kvinde, så er der tydeligvis mere på spil. AG er også et begærsobjekt, eller har været det:

”[Rut] ... indrømmede for sig selv, at hun ikke forstod, at hun nogensinde havde været i seng med denne mand. Samtidig forstod hun det godt. Manden var et oplagt objekt for rå lyst, hvis det var det, man stod og længtes efter.” (s. 108)

Hvis hun har været indfanget af ham, er han ikke mindre fængslet af hende, han identificerer sig med hendes portrætter af ham som begærsobjekt. Ruts forhold til ham rumsterer fortsat, selvom hun undgår at forholde sig til det. Særligt en scene, hvor AG dukker op i Paris til en af Ruts udstillinger, peger frem mod romanens afslutning:

”Han stod der, som hun kendte ham fra hans bedste øjeblikke. Intense øjne, frygtløs høgenæse, smukt formet mund, sort diamant i det ene øre og så videre ned til mindste detalje. Sort silkeskjorte med to åbne knapper. Havde han droppet tørklædet i halsen på den varme septemberdag?” (s. 104)

Er det utroskab? Det må føles sådan. Hvad gør det ved ham? Hvad gør det ved hende? Hvad gør det ved dem?

Da hun ser ham igen, er der gået henved 30 år (og 250 siders læsestof), og tilsyneladende er der ikke sket andet, end at tørklædet er tilbage:

”Manden foran hende var klædt, som om han skulle optræde på en scene. I et antræk som en krukke kunstner fra en anden tid. Prikket tørklæde om halsen og sorte hørbukser med god vidde.” (s. 364)

Med AGs genkomst trækker de forløbne år sig sammen som en uvæsentlig parentes: Den egentlige fortælling fortsætter. AG er forløser af Ruts grundsår, ikke som elsker, men som model for hendes kunstneriske virke – en rolle, AG ikke blot tager på sig, men opsøger for at *udleve*: Han er døende, viser det sig, og han ønsker at Rut, som kunstner, skal dokumentere dødsprocessen helt frem til slutningen. Han hengiver sig til rollen som objekt for hendes blik endnu en gang, ikke som erotisk objekt, men som legemliggørelse af døden.

Hvis ikke i kærligheden og livet, så i døden og kunsten. Selvom Gorm og Rut deler hovedrolleværdigheden, er det atter den stærke, selvforvaltende kvinde, der bærer heltindeværdigheden – al hendes menneskekrops skrøbelighed til trods. Wassmo er jo Wassmo.

Sidste stik

Gorm poserer også som model for Rut, og første gang han bevidst ligger model, afføder hendes blik en umiddelbar og langvarig erektion, der bliver fokuspunktet for hendes billede. Den efterfølgende elskov har karakter af udtoning, klimakset er den ekshibitionistiske selvudlevering. Også dette er et fast etableret Wassmo-motiv, men et, der beskrives overbevisende og får Gorm til at fremstå både menneskelig og tiltrækkende. Hos Wassmo er den bløde, følsomme mand sexet.

Da Rut i slutningen af romanen isolerer sig i AGs sygeværelse for at dokumentere dødsprocessen, indser Gorm, at han ikke har eneret på kunstneren, Rut. Deres forhold bliver sat på spidsen:

”Han blev siddende ubevægelig med hendes hænder i et fast greb. Han kunne intet gøre. Han *skulle* intet gøre. Hun var allerede i gang. Denne mand ville for altid få det sidste stik. Men der var ingen grund til at misunde ham. Han indprentede sig dette enkle faktum. Der var ingen grund til nedrig jalousi. Alligevel kunne han mærke et forbandet sår et eller andet sted.” (s. 377-378)

Romanen stiller eksistentielle spørgsmål ved menneskets muligheder for sameksistens og selvrealisering, og den gør det relevant og med indlevelse

Gorm og Rut er vidner til hinandens liv, når de ikke har *vigtigere ting*, men *kunsten* er vigtigere. Wassmos bud på forholdet mellem kærlighed over for kunst er tilsyneladende, at hvis kærlighed er at fungere som *livsvidne* og støtte i tykt og tyndt, så er man samtidig udelukket fra at fungere som central *aktør*. Bliver den lykkeligt afbalancerede kærlighed simpelthen for kedelig i længden til at være forenelig med interessant kunstnerisk udfoldelse?

Eller som Gorm selv formulerer det i førnævnte fiktive essay: *Kan tryghed fostre god kunst?* Han svarer selv, da han bliver interviewet af en ung litterat:

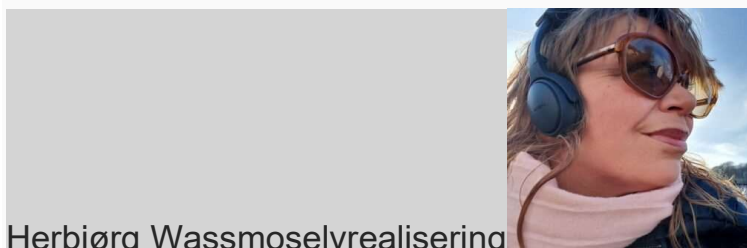
”Mit mål er ikke at gå påklædt og mentalt skadesløs gennem livet. Mit mål er at leve sammen med den, jeg elsker, og samtidig vide, vi begge er nødt til at gøre det, vi brænder for.” (s. 346)

Kunst gør ondt, og det skal den gøre: Kunsten skal afsløre indre og ydre sandheder og grimheder både hos kunstneren og beskueren, og at elske er *også* at kunne forene sig med dette hos mennesket. Kompromisløst, men det er det svar, der kommer til at stå sin prøve i romanens slutning. Gorm må lade en anden mand være objekt for sin elskedes blik og er således vidende om, men udelukket fra den intense kunstneriske proces, der er så afgørende en del af Ruts eksistens og hele væsen. Han er blevet livsvidne in absentia.

Er det utroskab? Det må føles sådan. Hvad gør det ved ham? Hvad gør det ved hende? Hvad gør det ved dem? Findes de overhovedet som sammenhængende hele "de to", når de realiserer deres måske sandeste jeg andetsteds?

Wassmo lader ikke spørgsmålet stå åbent, romanens slutning kommer med et svar, men man fornemmer, at intet svar i denne sammenhæng er smertefrit eller uden omkostninger. Emnet og behandlingen af det rækker langt ud over en feministisk behandling af vilkårene som kvinde og kunstner, romanen stiller eksistentielle spørgsmål ved menneskets muligheder for sameksistens og selvrealisering, og den gør det relevant og med indlevelse.

Ville en mandlig læser nå frem til samme konklusion? Forhåbentligt. Den centrale hovedperson er en kvinde, og det vil Wassmos trofaste fans nok klappe i hænderne over, men det skal jo ikke forhindre os andre i at læse med. Vel?

Herbjørg Wassmoselvrealisering

Inger Tejlgaard Olesen Ravn

Inger Tejlgaard Olesen Ravn er cand.mag. i litteraturvidenskab og engelsk, lektor ved Campus Vejle, forfatter til artikler til Dansknoter, fagblad for gymnasieansatte dansklærere. Er jyde, bijobber som Shetlandspony og skriver dårlige digte på